

UOT 332.122(1-21); 338.45; 316.37

MİNGƏÇEVİRİN SƏNAYE ŞƏHƏRİ KİMİ İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN MİSİLSİZ XİDMƏTLƏRİ

^{1,3}Almaz Əli qızı Əliyeva, ^{2,3}Asudə Məmmədali qızı Abdurrahmanova

¹texnika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

almaz.aliyeva@mdu.edu.az

²asuda.abdurrahmanova@mdu.edu.az

³Mingəçevir Dövlət Universiteti

Xülasə: 2023-cü il mayın 10-da Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 ili tamam oldu. Azərbaycan Respublikası Prezidenti 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi haqqında Sərəncam imzalamışdır. Məqalədə müstəqil Azərbaycan Dövlətinin qurucusu ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətinin birinci və ikinci dövründə Mingəçevirin 4-cü sənaye şəhəri kimi formalaşmasında verdiyi töhfələrdən bəhs edilir. Mingəçevirin bu günkü inkişaf və tərəqqisində ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev Ulu Öndərin başladığı fəaliyyət istiqamətinin davamçısıdır.

Açar sözlər: Mingəçevir şəhəri, Mingəçevirin sənaye müəssisələri, Ulu Öndərin əhəmiyyətli işləri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə 2023-cü ilin “Heydər Əliyev” ili elan olunması, Ulu Öndərin 100 illik yubileyinin keçirilməsi Ümummilli Liderin şərəfli həyat yolunun təbliği və öyrənilməsi baxımından çox önəmlidir. Həyatı boyu öz mənalı ömrünü Azərbaycanın inkişafına həsr edən Ulu Öndər sözün əsl mənasında böyük Azərbaycanlı idi. Ölkəmizin, xalqımızın, Azərbaycan tarixinin, dövlətçilik siyasətinin böyük qayğıkeşi və təəssübkeşi olan Heydər Əliyev XX əsrin sonunda müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycanın xilaskarı və qurucusu oldu, ölkəmizi parçalanmaq, məhv olmaq təhlükəsindən xilas etdi.

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin 1969-cu il iyulun 14-də keçirilən Plenumda Heydər Əlirza oğlu Əliyev Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçildi. Həmin il avqustun 5-də H.Ə.Əliyev Azərbaycan KP MK Plenumunda çıxış edərək, respublikanın iqtisadiyyatını dərin və hərtərəfli təhlil etmiş, təsərrüfata rəhbərlikdə, mədəni quruculuqda, ideoloji işdə ciddi nöqsanların olduğunu bildirmişdir. Heydər Əliyev bütün dövlət hakimiyyəti orqanlarının işini xalqın iqtisadi, sosial-mədəni tərəqqisi və milli oyanış siyasətinin reallaşdırılmasına yönəltdi. Məhz Heydər Əliyevin səyi ilə SSRİ hökuməti Azərbaycanla əlaqədar respublikada xalq təsərrüfatının hərtərəfli yüksəlişi və intensiv inkişafını nəzərdə tutan bir neçə xüsusi qərar qəbul etmişdi. Respublikamız üçün həqiqətən tarixi əhəmiyyət daşıyan həmin qərarlar 1970-1980-ci illər arasında və o cümlədən sonrakı perspektivdə ölkənin sosial, iqtisadi inkişafının əsas istiqamətləri üzrə kompleks məsələləri müəyyənləşdirmişdir. Azərbaycan rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə Moskva tərəfindən qəbul edilmiş bu qərarlarda elmi-texniki tərəqqi əsasında respublikanın əsasən sənaye bazasının inkişaf etdirilməsi, onun strukturunun təkmilləşdirilməsi, iri cihazqayırma, radiotexnika, elektrotexnika, dəzgah-qayırma və avtomobil sənayesi müəssisələrinin yaradılması, fəaliyyətdə olan zavodların yenidən qurulması və genişləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Sovet İttifaqında əsas orta iqtisadi göstəricilərin artım sürətinin aşağı düşdüyü bir vaxtda Azərbaycan SSR-də həyata keçirilən irimiqyaslı tədbirlər nəticəsində əsas iqtisadi göstəricilər durmadan artırdı. Məhz bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafını təmin edən bir çox istehsal obyektləri həmin dövrün məhsuludur.

Heydər Əliyev hakimiyyətinin birinci dövründə keçmiş sovetlər dönəmində geridə qalmış aqrar respublika olan Azərbaycanı ən yüksək pilləyə qaldırdı. Ulu Öndər Azərbaycanın inkişafında o qədər əhəmiyyətli işlər görmüşdür ki, bunları sadalamaqla qurtarmaz. Təhsilin, səhiyyənin,

mədəniyyətin, ədəbiyyatın, hüquq siyasətinin inkişafına töhfəsini verməklə insanların həyat tərzinin yaxşılaşmasına kömək edirdi.

Tarixən Azərbaycanın sənaye potensialı Bakı və ona yaxın ərazilərdə formalaşmışdı. 1970-1980-ci illərdə başlanan quruculuq işləri bütün respublikanı əhatə etmiş, Mingəçevir də baş verən iqtisadi, sosial, mədəni, ictimai inkişafdən kənar qalmamışdı.

1970-1980-ci illərdə respublikamızın inkişaf nailiyyətlərində Mingəçevir şəhərinin də özünəməxsus yeri olmuşdu. Mingəçevir şəhəri II Dünya müharibəsindən sonra, xalq təsərrüfatının bərpa və inkişaf etdirildiyi bir dövrdə, yüksək ixtisaslı kadrların, güclü texnikanın çatışmadığı çətin şəraitdə Kür çayı üstündə hidroqovşağın tikintisi ilə bağlı yaranmışdı. Yarandığı gündən şəhərin inkişafı istiqamətində çox işlər görülmüşdü. 1955-1960-cı illər şəhərdə intensiv şəkildə sənaye obyektlərinin tikilməsi ilə xarakterizə edilir. Bu illərdə şəhərdə respublikada ilk olaraq kabel istehsal edən “Azəkabel” zavodu, şəhərin ən böyük müəssisələrindən olan pambıq-parça fabriki, iri panellərdən evtikmə kombinatı, “Azərelektroizolyasiya”, qum-çınqıl, şüşə-mahlic zavodları istifadəyə verilmişdi.

Ötən əsrin 70-80-ci illərində respublikanı əhatə edən quruculuq işləri Mingəçevir şəhərindən də yan keçməmişdi. Ulu Öndərin Mingəçevir şəhərinə göstərdiyi diqqətin nəticəsi olaraq fəaliyyət göstərən zavod və fabriklərin istehsal gücləri daha da artırılmış, bəzi müəssisələrin istehsal sexləri yenidən qurulmuş və əsaslı təmir işləri aparılmışdı. Bu dövrdə şəhərdə tikinti abadlıq işləri geniş vüsət almış, yeni sosial infrastruktur, mədəni-məişət obyektləri tikilib istifadəyə verilmişdi. Eyni zamanda bu illərdə şəhərdə bir neçə yeni müəssisə də istismara verilmişdi. Səmərələşdirici təkliflərin verilməsi, yeni növ məhsulların istehsalı, keyfiyyətin yaxşılaşdırılması və dövlət keyfiyyət nişanı ilə buraxılan məhsulların çeşidlərinin artırılması şəhərdəki müxtəlif profilli istehsal müəssisələrinin əsas iş prinsipinə çevrilmişdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə iyirminci əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən başlayaraq respublikanın elektrik enerjisinə olan tələbatının yerli imkanlar hesabına ödənilməsinə yönəlmiş layihələrin həyata keçirilməsinə başlanmışdır. Həmin dövrdə bir-birinin ardınca yeni elektrik stansiyalarının, yüksək gərginlikli elektrik verilişi xətlərinin və yarımstansiyaların inşa edilib istifadəyə verilməsi respublikanın sənaye potensialının artırılmasında mühüm addım oldu.

Əsaslı Su Elektrik Stansiyasının tikintisi ilə qoyulan Mingəçevir 1948-ci ildə şəhər statusu alsa da gənc şəhərin inkişaf dövrü Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra başlamışdır. Azərbaycanın gələcək müstəqilliyini görən Heydər Əliyevin təşəbbüsü və gərgin səyi nəticəsində 1974-cü ildə Cənubi Qafqazın ən iri elektrik enerjisi istehsalı müəssisəsi olan Azərbaycan İES-in tikintisinə başlanmış və 1981-ci il oktyabr ayının 20-də Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə istifadəyə verilmiş, bu möhtəşəm hadisə Azərbaycan energetikasının inkişafında yeni bir mərhələnin əsasını qoymuşdur. Sovetlər İttifaqında həcminə və görülən işlərin miqyasına görə nəhəng tikililər sırasında duran Azərbaycan Dövlət Rayon Elektrik Stansiyası Cənubi Qafqazın ən böyük enerji müəssisəsidir. Bu müəssisənin Azərbaycanda tikilməsi keçmiş Sovet rəhbərliyində heç də birmənalı qarşılanmayıb. Stansiyanın Gürcüstanda və ya Özbəkstan SSR-də tikilməsinin tərəfdarları daha çox olub [1]. Lakin Heydər Əliyevin bu məsələlərlə bağlı qətiyyətli mövqeyi respublikada bir deyil iki güclü elektrik stansiyasının tikintisinə imkan yaratdı. Azərbaycan DRES-lə bərabər Şəmkir SES-in də tikintisinə razılıq verildi. Azərbaycan KP MK-nin 1-ci katibi Heydər Əliyevin yeni Azərbaycan DRES-nə diqqət və qayğısı böyük olmuşdu. H.Əliyev dəfələrlə respublika partiya təşkilatlarının ali məclislərində, fəallar yığıncağında DRES-in iqtisadiyyatımız üçün çox mühüm rol oynayacağını qeyd etmişdi. DRES-in tikintisi eyni zamanda respublikada bu sahə üzrə yerli energetik, mühəndis, inşaatçı heyət üçün böyük təcrübə məktəbi oldu.

“Mingəçevir təkcə energetiklərin şəhəri deyil, kimyaçıların, toxucuların deyil, bütün Azərbaycanın gözəl şəhəridir” deyən Ümummilli Liderin mingəçevirlilərə göstərdiyi bu diqqət hər birimizin qəlbində əbədi və silinməz izlər buraxıb.

Respublikada bu dövrdə kimya sənayesinin inkişafına xüsusi diqqət yetirilirdi. Bakı və Sumqayıtla yanaşı regionlarda da kimya müəssisələri tikilib istifadəyə verilirdi. Mingəçevirdə bu sahədə istifadəyə verilən yeni müəssisələrdən biri də Texniki-Rezin Məmulatları zavodu idi. Zavod 1971-ci ildə tam gücü ilə istifadəyə verilmişdi. Zavodda sənaye, kənd təsərrüfatı, dəmir yol nəqliyyatı, neft sənayesi və xalq təsərrüfatının başqa sahələri üçün 300-dən artıq müxtəlif növ texniki-rezin məmulatları hazırlanırdı. Zavod fəaliyyətə başladığı ildə zavodda 3 milyon 410 min manatlıq məhsul istehsal edildiyi halda, 1975-ci ildə istehsal olunan məhsulun dəyəri 25 milyon manatdan çox olmuşdu. 1971-1975-ci illərdə zavodda məhsul istehsalı 8 dəfədən çox artmış, əmək məhsuldarlığı 7,6 % yüksəlmişdir [2]. Zavod SSRİ-dəki bu yönümlü 58 zavod arasında məhsul istehsalına görə 5-ci yerə çıxmışdı.

Mingəçevirdə fəaliyyət göstərən kimya profilli digər müəssisələrdən biri də şüşə məhlul zavodu idi. Bu müəssisədə əsasən elektroizolyasiya, istilik izolyasiyası və hidroizolyasiya təyinatı üzrə parçalar və elektrik mühərriklərinin daxili sarğılarının izolyasiyası üçün şüşə lentlər istehsal edilirdi.

Mingəçevirdə fəaliyyət göstərən “Azərelektroizolyasiya” zavodu respublikanın xalq təsərrüfatında mühüm əhəmiyyət kəsb edən müəssisələrdən sayılırdı. Zavodun tarixində 1970-1980-cı illər ən məhsuldar dövr olmuşdu. Bu illər ərzində zavodda yeni texnologiya və texnikanın, mütərəqqi iş üsullarının tətbiqi sahəsində əmək məhsuldarlığı xeyli artmışdı [3]. Hər cür iş şəraitinə davam gətirən şüşə borular da respublikada ilk olaraq bu zavodda istehsal olunmuşdu. Zavodda 1971-1975-ci illər arasında məhsul istehsalı 76 milyon təşkil etmişdi. Bu göstərici əvvəlki beşilliyə nisbətən 44 milyon manat çox olmuşdu. 1970-ci ildə zavodda əmək məhsuldarlığı 112,5 % olduğu halda, bu göstərici 1975-ci ildə 206,4 % olmuşdu. Əsas sexlərin yenidən qurulması, qabaqcıl iş metodlarının istehsalat tətbiqi, texnoloji proseslərin ardıcıl surətdə təkmilləşdirilməsi zavodun məhsul istehsalında yüksək göstəricilərə nail olmasına səbəb olmuşdu. 1975-ci ildə zavodda istehsal olunan məhsulun 49,3 %-i keyfiyyət nişanı ilə buraxıldı [4]. Müəssisədə müxtəlif profilli izolyasiya materiallarının istehsalını genişləndirmək üçün SSRİ Elektrotexnika Sənayesi Nazirliyi 1975-ci ildə bu zavodun nəzdində elmi şöbə yaradılmasını məqsəduyğun hesab etmişdi. Müəssisənin əməkdaşları keçmiş ittifaqın Dnepropetrovsk Kimya-Texnologiya və Leninqrad (indiki Sankt-Peterburq) Politexnik İnstitutunun əməkdaşları ilə qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi aparırdı. Elmi şöbənin fəaliyyəti müddətində 27 mühüm ixtira barədə Moskvaya məlumat verilmiş, bunun 9-u müəlliflik şəhadətnaməsi almışdır [5]. 80-cı illərin ortalarına qədər zavodun ümumi istehsalının 70 %-ə qədərini fəxri beşguşəli emblemlə vurulmuş elektrik izolyasiya məmulatları təşkil edirdi. Bu sahədə zavod Ümumittifaq Elektroizolyasiya Birliyinin tabeliyindəki müəssisələr içərisində fərqlənirdi.

Mingəçevirin sənaye şöhrətini artıran digər müəssisələrdən biri də “Azərkabel” zavodu olmuşdu. Şəhərin ən böyük sənaye obyektlərindən biri olmaqla, bu zavod respublikada yeganə kabel istehsal edən zavod olmuşdu. Heydər Əliyev bu zavodun fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək qeyd etmişdi ki, bu müəssisə ölkəmizi neft lampalarından xilas edib [6]. Zavod keçmiş ittifaqın xalq təsərrüfatına 10 milyondan manatdan çox müxtəlif markalı məhsul verdi. Dünyanın 16 ölkəsinə bu zavod öz məhsullarını ixrac edirdi. Bunlar arasında Türkiyə, Vyetnam, İran, Əfqanıstan, Almaniya Demokratik Respublikası, Əlcəzair və s. ölkələr də var idi. Zavodda iş prosesi zamanı əmələ gələn tullantılardan məişətdə istifadə məqsədilə təkrar emal sexi yaradılmışdı. 1970-1975-ci illərdə kabel məhsullarının istehsalında böyük uğurlar əldə edilmiş, məhsul istehsalı 148 %-ə çatmış, əmək məhsuldarlığı müəssisədə 158,2 % olmuşdu [7]. Zavodda yeni texnika və texnologiyanın tətbiqi məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşmasına da öz təsirini göstərmişdi. 1975-ci ildə zavodda istehsal edilən 5 məhsul dövlət keyfiyyət nişanı ilə buraxılırdı. Zavodun geofiziki məqsədlər üçün istehsal etdiyi kabellər xarici ölkələrdə uğurla satılırdı. Həmin kabellər üçün zavod bir sıra ölkələrdən böyük həcmdə sifarişlər alırdı. “Azərkabel” zavodu ümumittifaq əhəmiyyətli müəssisələr səviyyəsinə yüksələrək, “Zaqafqaziyakabel” birliyinə daxil edilmişdi. 1979-cu ildə zavodda 381 adda yüksək keyfiyyətli məhsul hazırlanmış və 8 adda məhsul dövlət keyfiyyət nişanı ilə istehsal edilmişdi [8].

1970-1980-cı illərdə respublikada kənd təsərrüfatının sənaye təməli üzərində qurulmasına, əl əməyinin yüngülləşdirilməsinə kömək edən ən müasir texniki vasitələrin işə tətbiq olunmasına

xüsusi diqqət yetirilirdi. Kənd təsərrüfütü təyinatı ilə maşınqayırma sənayesində daha əhəmiyyətli müəssisələrin yaradılması sahəsində ciddi işlər görüldü. Bu baxımdan Mingəçevir yol maşınları zavodu mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Bu zavodda istehsal olunan müxtəlif markalı maşınlar keçmiş ittifaqın onlarla kənd təsərrüfatı rayonlarına göndərilirdi. Respublikada ilk dəfə olaraq bu zavodda “USP” (rəqəmlə idarə olunan avadanlıq) markalı universal yığma qurğusu işə salınmışdı. Bu qurğu texnoloji quruluşundan asılı olmayaraq hər cür ehtiyat hissələri hazırlamağa imkan verirdi [9]. Bu zavodda hazırlanan çalaqazan maşınlar, avtoyükləyicilər, su nasosları, buldozərlər lazımı təsərrüfat sahələrində çox uğurla istifadə edilirdi. Hətta bu zavodda istehsal edilən “KYAU-100” markalı xəndəkqazan maşınlar təkcə respublika daxilində deyil, onun hüdudlarından kənar da tanınmışdı. Bu maşın 1972-ci ilin oktyabrında Moskvada keçirilən “Kənd Təsərrüfatı Texnikası-73” sərgisində 1-ci dərəcəli diploma layiq görülmüş və bir sıra ölkələrin diqqətini cəlb etmişdi. Elə həmin ildə Macarıstan və Qvineyaya sifariş əsasında 30 ədəd xəndəkqazan maşın göndərilmişdi. Yeni texnika və texnologiyanın tətbiqi, istehsal proseslərinin mexanikləşdirilməsi nəticəsində zavodda əmək məhsuldarlığı artmış, müəssisə min manatlarla əlavə iqtisadi səmərə əldə etmişdi. Respublikada bu dövrdə kənd təsərrüfatının inkişafına olan diqqəti 1972-ci ildə Mingəçevirdə açılmış daha bir müəssisənin fəaliyyətində görmək olardı. Mingəçevir Tikinti Yol maşınları təmiri zavodu 1972-ci ildə Azərbaycan SSR Kənd Tikintisi Nazirliyinin dəstəyi ilə yaradılmışdır. 1973-cü ildə tam gücü ilə fəaliyyətə başlayan zavod xüsusilə kənd təsərrüfatında istifadə olunan maşın və mexanizmlərin təmiri üzrə ixtisaslaşdırılmışdır. Zavodda kənd təsərrüfatı üçün müxtəlif maşınlar, mexanikləşdirilmiş yedəklər, eləcə də heyvandarlıq və quşçuluq fermaları üçün metal konstruktorlar istehsal olunurdu. Zavodda istehsal olunan yüksək məhsuldarlığa malik kiçik qabaritli susoyuducu qurğuların böyük təsərrüfat əhəmiyyəti vardı. Qurğunun layihəsi Kiyev Ümumittifaq Tikinti və Yol Maşınqayırma Layihə Konstruktor Texnologiya İnstitutunun əməkdaşları tərəfindən hazırlanmışdı [10]. Təbii ki, Mingəçevirdəki bu zavodların inkişafında Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Sovetinin qəbul etdikləri “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalının daha da intensivləşdirmək tədbirləri haqqında” 9 iyul 1975-ci il, “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalının daha da ixtisaslaşdırmaq, üzümçülüüyü və şərəbçiliyi inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında” 22 fevral 1979-cu il qərarları xüsusi rol oynayıb. Təkcə 1984-cü ildə Mingəçevir Yol Maşınları zavodunda 3360 ədəd “KYAU – 100A” markalı çalaqazan maşın istehsal edilib, respublikanın kənd təsərrüfatı müəssisələrinə göndərilmişdir.

Mingəçevirdə istehsal olunan məhsulların əksəriyyəti kənd təsərrüfatı obyektlərində geniş şəkildə tətbiq olunurdu. Mingəçevirdə kənd təsərrüfatı sahəsində ixtisaslaşan və yenidən qurulan müəssisələrdən biri də Təcrübi Eksperimental Sınaq zavodudur. Bu müəssisə şəhərdə respublika rəhbəri Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə açılmışdır. Zavod müxtəlif kənd təsərrüfatı və digər maşınların əsaslı təmiri ilə məşğul idi.

Mingəçevir 5 nömrəli Kənd tikinti trest, 5 nömrəli avtonəqliyyat kontoru, 5 nömrəli mexanizasiya idarəsi, 5 nömrəli dəmir-beton məmulatı və ağac emalı zavodları bilavasitə kənd təsərrüfatına xidmət edən idarə və müəssisələrdən idi.

1970-1980-cı illər Azərbaycanda tikinti kompleksinin daha çevik işlədiyi bir dövr, sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasından ötrü tikinti-quruculuq işlərinin geniş miqyas aldığı bir mərhələdir. Respublikada bu illərdə tikinti materialları istehsalının artırılmasına və bu sahədə yeni sahələrin tikilib istifadəyə verilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Azərbaycan KP MK-nin 1971-ci ilin iyulunda keçirilmiş plenumunda əsaslı tikintinin vəziyyəti xüsusi müzakirə edilmişdi. Mingəçevirdə fəaliyyət göstərən qum-çınqıl zavodu, iri panellərdən evtikmə kombinatı, dəmir-beton konstruksiyaları zavodu və digər oxşar profelli müəssisələr həm şəhərin özündə, həm də digər rayon və kəndlərdə sürətli tikinti işləri aparmaq üçün imkanlar yaradırdı. Mingəçevir mənzil tikintisinin həcminə görə respublikada fərqlənən şəhərlərdən olmuşdu. Sosial həyatın ən mühüm göstəricilərindən olan mənzil tikintisinin həcmi 1970-1980-çi illərdə şəhərdə xeyli artmışdı. Hər il Mingəçevirdə təqribən 35-40 min kv.m-dən çox mənzil tikilib istifadəyə verilirdi [11].

Bu dövrdə Ulu Öndər Mingəçevirdə təhsilə, yeni tədris binalarının tikintisinə, təhsil müəssisələrinin müəllim kadrları ilə təmin edilməsinə də ciddi diqqət yetirirdi. “Gənclərin ümumi

orta təhsilə keçməsinin başa çatdırılması və ümumitəhsil məktəblərinin işinin daha da inkişaf etdirilməsi haqqında” 10 avqust 1972-ci il tarixli Azərbaycan KP və Nazirlər Sovetinin qəbul etdiyi qərar Mingəçevir Xalq Maarif Şöbəsinə də müzakirə edilmiş və bundan irəli gələn məsələlər müəyyənləşdirilmişdi. 1972-ci ildə şəhərdə 1000 yerlik məktəb binası tikilib istifadəyə verilmiş, 13 məktəb binasından 6-da əsaslı təmir işləri aparılmış, şəhər tabeli Tərəvəzçilik sovxozunda 5 nömrəli səkkiz illik illik məktəb üçün 120 şagirdyeri olan 3 sinif otağı və 2 yardımçı otaq hazırlanıb istifadəyə verilmişdi. Şəhər zəhmətkeş Deputatlar Soveti İcraiyyə Komitəsi tərəfindən Gənc Texniklər Stansiyası üçün 17 otaqdan ibarət yeni bina ayrılmış, şəhər müəllimlər evi və Səhər Maarif Şöbəsi üçün də yeni bina istifadəyə verilmişdi [12]. 1973-cü ildə Mingəçevirdə 21 ümumtəhsil məktəb var idi ki, onların 6-sı gündüz, 6-sı axşam, 8-i səkkizillik, 1-i qiyabi məktəb kimi fəaliyyət göstərirdi. Şəhərin ümumtəhsil məktəblərində 14 mindən çox şagird təhsil alırdı ki, onlara da 751 müəllim dərs deyirdi. Şəhərdəki 13 uşaq bağçası və körpələr evində 2 mindən çox uşaq tərbiyə olunurdu. Mingəçevirdə Politexnik texnikumu, Tibb məktəbi, texniki peşə məktəbləri, musiqi və mühasib məktəbi də fəaliyyət göstərirdi. Mingəçevir gəncləri arasında idmanın avarçəkmə, baydarka, sərbəst güləş, yüngül atletika kimi növləri geniş yayılmışdır. Şəhər idmançılarının ən çox uğur qazandığı idman növü avarçəkmə idi.

Ötən əsrin 70-80-ci illərində respublikada sosial və mədəni quruculuğun bütün sahələrində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdi. Artıq 1972-ci ildə şəhərdə 9 kitabxana, 4 klub, Dövlət Dram Teatrı və Tarix Diyarşünaslıq Muzeyi fəaliyyət göstərirdi. Həmçinin 5 kinoteatr, 4 kinoqurğu, 3 səyyar kinoqurğu da əhaliyə xidmət edirdi. 1978-ci ildə şəhərdə mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemi yaradılmışdı.

Mingəçevir şəhərində uzun müddət fəaliyyət göstərən xalq teatrının bazası əsasında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 13 yanvar 1969-cu il tarixli qərarı ilə Dövlət Dram Teatrı yaradılmışdı. Teatrın binası 1974-cü ildə Mədəniyyət Nazirliyinin xətti ilə əsaslı təmir olunmuşdu. Teatr kollektivi Mingəçevirə yaxın rayon və kəndlərdə qastrol səfərlərində olurdu. Mingəçevirdə fəaliyyət göstərən tarix-diyarşünaslıq muzeyində şəhərin qədim və müəsir dövrlərini əks etdirən çoxlu maddi-mədəniyyət nümunələri, ev əşyaları, təsərrüfat alətləri, şəhər sənaye müəssisələrinin istehsal etdiyi məhsullardan nümunələr toplanıb nümayiş etdirilirdi.

Mingəçevirdə səhiyyə sistemi də həmişə Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olan sahələrdən olub. Mingəçevirdəki tibb müəssisələri təkcə şəhər sakinlərinə deyil, ətraf rayon və kəndlərin əhəlinə xidmət göstərirdi. Bu dövrdə xəstəxana xidmətinin yaxşılaşdırılmasında bir sıra tədbirlər görülmüş, stasionarlar yumşaq və bərk inventarlarla təchiz edilmiş, biokimyəvi və endokrin analizlər üçün laboratoriya təşkil edilmişdi. 1977-ci ildə şəhərdə yeni xəstəxana tikilib istifadəyə verilmişdi. Yeni xəstəxanada travmaloji, qulaq-burun, əsəb xəstəlikləri şöbəsi, seroloji laboratoriya fəaliyyətə başladı. 1980-ci ildə Mingəçevirdə 199 həkim, 655 tibb işçi, beş xəstəxana, iki poliklinika, iki stasionar-səhiyyə hissəsi, tibbi-bədən tərbiyəsi dispanseri, zavod və fabriklərin nəzdində yaradılmış həkim məntəqələri, xüsusi stomoloji profilaktika əhəlinin xidmətində idi [13]. 1970-1980-ci illərdə şəhərdə xidmət şəbəkələrinin sayı xeyli artırılmış, xidmət növləri çoxaldılmışdı.

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonu – 90-cı illərinin əvvəlində baş vermiş hadisələr, Sovet İttifaqının süqutu Mingəçevirə də təsirsiz ötüşmədi. Ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti sayəsində vaxtilə tikilib istifadəyə verilmiş “Azərbaycan” İES olmasaydı, respublikanın, o cümlədən paytaxt Bakının enerji təchizatında ciddi problemlər yaşana bilərdi. Beləliklə, Azərbaycanı o illərdə qurub yaranan, respublikanı bütün sahələr üzrə kənar asılılıqlardan çıxararaq dövlət müstəqilliyi üçün zəruri əsasları formalaşdıran Ulu Öndərin enerji sektoruna diqqət və qayğısının əsl səbəbləri Azərbaycan müstəqilliyə qovuşduqdan sonra daha aydın, dolğun şəkildə duyuldu.

1998-ci ilin oktyabrında Heydər Əliyevin Mingəçevir şəhərinə növbəti gəlişi, vətəndaşlarla görüşü, Məscid Kompleksinin açılış mərasimindəki çıxışları mingəçevirlilər üçün bir proqram olmuşdur. Mingəçevirlilərlə görüşdən məmnun olduğunu dilə gətirən Ulu Öndər xüsusilə vurğulayıb ki, “Mingəçevirin tikilməsində, qurulmasında, inkişaf etməsində mən vaxtilə çox zəhmət

çəkmişəm. İndi mən buraya gəlib bu hündür binaları, gözəl meydanları, gözəl yaşıllıqları görəndə sevinirəm. Çünki 30 il bundan öncə mən Azərbaycana rəhbərliyə başlayarkən biz Azərbaycanın hər yerində quruculuq işləri aparırdıq. Ancaq Mingəçevir gənc şəhər olduğuna görə, energetiklər şəhəri olduğuna görə buraya xüsusi fikir verirdik. Mən çox şadam ki, bizim gördüyümüz işlər yaşayır, inkişaf edir və insanlar burada yaranmış bütün imkanlardan istifadə edirlər, yaşayırlar”.

Mingəçevir inkişaf yoluna yenidən qədəm qoydu. Bu günkü inkişaf və tərəqqi, həyata keçirilən regionların sosial iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı da məhz Ulu Öndərin başladığı fəaliyyət istiqamətinin davamıdır.

2018-ci il iyulun 3-də “Azərbaycan İES” MMC-də baş vermiş məlum qəza hadisəsindən sonra ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin tapşırıq və göstərişlərinə uyğun olaraq maliyyə vəsaiti ayrılmış, stansiyanın reabilitasiya, təmir və bərpa proqramı hazırlanmış, dərhal icrasına başlanmışdır. 2020-ci il iyunun 25-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Mingəçevirə səfəri çərçivəsində reabilitasiya proqramı çərçivəsində yenidən qurulmuş “Azərbaycan” İstilik Elektrik Stansiyasında Ulu Öndərin abidəsi önündə qeyd etmişdir: “Ulu Öndərin ruhu qarşısında vicdanımız təmizdir, onun yolunu davam etdiririk, onun əsərini bərpa etmişik”.

13 fevral 2023-cü il tarixində Bakıda “Gülüstən” sarayında Azərbaycanın energetiklər şəhəri olan Mingəçevirdə tikiləcək 1300 MVt gücündə istilik elektrik stansiyasının təməlqoyulma mərasimi keçirilib. Cənab Prezident İlham Əliyev: “İndi isə Mingəçevir şəhərinin Azərbaycanın və nəinki Azərbaycanın, bütün Qafqazın elektroenergetika mərkəzi kimi yeni dövrü başlayır, təxminən 1300 meqavat gücündə olan stansiya əlbəttə ki, bizim potensialımızı böyük dərəcədə gücləndirəcək. Bu, Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyinə verilən növbəti töhfə olacaq, yüzlərlə yeni iş yerləri yaranacaq və beləliklə, Azərbaycan öz imkanlarından tam istifadə edərək həm daxili tələbatı ödəyəcək, eyni zamanda, həm elektroenergetika, həm də təbii qaz sahəsində daha böyük addımlar atacaq. Çünki yeni tikiləcək stansiyada şərti yanacağın sərfiyyatı kifayət qədər aşağıdır və bu, imkan verəcək ki, ildə təqribən 800 milyon kubmetr və ya 1 milyard kubmetr qaza qənaət edilsin. Bu gün Avropa məkanında Azərbaycan qazına böyük tələbat olduğu üçün bu, eyni zamanda, Avropanın enerji təhlükəsizliyinə növbəti töhfə olacaqdır”. Yaxın gələcəkdə Azərbaycanın elektrik enerjisi də neft və qaz kimi Avropa məkanına çatdırılacaq.

Azərbaycanın əldə etdiyi bütün uğurlar, torpaqlarımızın işğaldan azad olunmasında igidlik və mərdlik nümunələrinin göstərilməsi, ordumuzun zəfər tarixi Ulu Öndərin adı ilə bağlıdır. Ümummilli Liderin əsasını qoyduğu dövlət quruculuğu prosesi Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi inamlı inkişafını və yeni mərhələdə tarixin siyasi səhnəsində özünəməxsus yer tutmasını təmin edir. Ulu Öndərin yüksək peşəkarlıqla işləyib hazırladığı milli dövlətçilik strategiyasının əsasını müstəqil Azərbaycanın iqtisadi qüdrətinin dirçəldilməsi və möhkəmləndirilməsi təşkil edir. Ölkə iqtisadiyyatının hərtərəfli inkişafı, qloballaşan dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası ölkəmizi sürətli tərəqqi yoluna aparmışdır.

Biz mingəçevirlilər fəxr edirik ki, müasir Azərbaycan dövlətinin yaradıcısı və qurucusu, xalqımızın böyük oğlu, Ümummilli lider Heydər Əliyevin başladığı uğurlu siyasəti ləyaqətlə davam etdirən, ölkəmizin yeni inkişaf tarixini yaradan, dünya miqyasında nüfuzunu artıran möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında bütün respublikamız, o cümlədən Mingəçevir şəhəri sabaha doğru inamla addımlayır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. “Səda” qəz., 2004, oktyabr-noyabr, № 47-52 (767-772)
2. “Mingəçevir işıqları” qəz., 1975, № 7 (3392)
3. ARDA MF f.72, s2, iş I
4. Ağayev Ç. Zəfər beşilliyimiz / “Mingəçevir işıqları” qəz., 1975, 16 avqust, № 100(3329)
5. “Mingəçevir işıqları” qəz., 1981, 9 iyul, № 80(4239)
6. Quliyev L. Məhəbbətdən doğulan şəhər / “Azərbaycan” qəz., 2004, 8 iyun, № 132 (3747)
7. ARPIISA f. 8039, s. 4, 1ş 286
8. Mahmudov A. İnkişaf yollarında / “Mingəçevir işıqları” qəz., 1980, 11 mart, № 31 (4036)

9. Çerqanov V. Proseslər təkmilləşdirilir / “Mingəçevir işıqları” qəz., 1972, 1 iyul, № 78(2845)
10. “Mingəçevir işıqları” qəz., 1979, 8 sentyabr, № 107 (3957)
11. Əliyev-90. Müasir Azərbaycan dövlətinin banisi və qurucusu. [Elektron resurs] URL: www.mingachevir-ih.gov.az/news/34.html
12. ARDA MF f.72, s. 1, iş 308
13. Cəbiyev R. Mingəçevir günəşi / “Azərbaycan gəncləri” qəz., 1980, 16 mart, № 246 (17880)

THE PRICELESS MERITS OF HEYDAR ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF MINGYACHEVIR AS AN INDUSTRIAL CITY

^{1,2}A.Aliyeva, ²A.Abdurrahmanova

¹doctor of philosophy in technics, associate professor

²Mingachevir State University

Abstract: *On May 10, 2023, the 100th anniversary of the birth of Heydar Aliyev, the National Leader of the Azerbaijani people, the founder of the independent state of Azerbaijan, an prominent politician and statesman, was completed. The President of the Republic of Azerbaijan has signed a Decree on declaring 2023 as the "Year of Heydar Aliyev". The article mentioned about the contributions of the national leader Heydar Aliyev, the founder of the independent Azerbaijan State, in the formation of Mingachevir as the 4th industrial city during the first and second periods of his governance. In today's development and progress of Mingachevir, the country's president, Mr. Ilham Aliyev, is a follower of the direction of action started by the great leader.*

Keywords: *The city of Mingachevir, the industrial enterprises of Mingachevir, the important works of the Great Leader*

БЕСЦЕННЫЕ ЗАСЛУГИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ МИНГЯЧЕВИРА КАК ПРОМЫШЛЕННОГО ГОРОДА

^{1,2}A.A.Aliyeva, ²A.M.Abdurrahmanova

¹доктор философии по технике, доцент

²Мингячевирский государственный университет

Резюме: *10 мая 2023 года исполнилось 100-летие со дня рождения Гейдара Алиева – Общенационального лидера азербайджанского народа, основателя независимого государства Азербайджан, выдающегося политического и государственного деятеля. Президент Азербайджанской Республики подписал Указ об объявлении 2023 года «Годом Гейдара Алиева». В статье говорится о вкладе общенационального лидера Гейдара Алиева, основателя независимого Азербайджанского государства, в становление Мингячевира как четвертого промышленного города в первый и второй периоды его правления. В сегодняшнем развитии и прогрессе Мингячевира президент страны господин Ильхам Алиев является продолжателем направления действий, начатого великим лидером.*

Ключевые слова: *город Мингячевир, промышленные предприятия Мингячевира, важные дела Великого Вождя*

Elmi redaktor: i.f.d., dos. E.Hüseynova

Çара təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 27.06.2023

Çара qəbul edilib: 03.07.2023